

Ивана Кроња

У ПОТРАЗИ ЗА ИЗГУБЉЕНОМ СЛОБОДОМ

24. Фестивал ауторског филма,
Београд, 23 – 30. новембра 2018.

Дебитантски играни целовечерњи филмови Огњена Главоњића *Терей* (Србија/ Француска/ Хрватска/ Иран/ Катар, 2018) и Ивана Салатића *Ти имаш ноћ* (Црна Гора/ Србија/ Катар, 2018) освојили су Grand Prix – награду „Александар Саша Петровић“ овогодишњег Фестивала ауторског филма, одржаног од 23. до 30. новембра у Београду. *Ти имаш ноћ*, клаустрофобична и интимно интонирана драма о одрастању у малој средини у приобаљу Црне Горе, освојио је и награду за најбољи сниматељски рад, који у овом филму потписује Иван Марковић, Повељу УФУС-а „Александар Петковић Петко“.

Дуго очекивани *Терей* аутора Огњена Главоњића јесте друштвено и политички ангажован филм путовања, у чијем средишту је мали јунак, обичан човек који је под теретом живота и немаштине присиљен на компромис, што он подноси ћутке. Заслужену награду у Сарајеву 2018. за најбољег глумца у овом остварењу понео је Леон Лучев, који пуном концентрацијом емоција скучености и празнине у сваком кадру носи цео филм. Визуелно доследна и меланхолична фотографија Татјане Крстевски доприноси атмосфери филма, који сумира случајеве убистава цивила и тајног преношења лешева на тло Србије у балканским ратовима краја 20. века у једну антиратну метафору,

алудирајући директно на злочин из 1999. на Косову и Метохији обрађен у документарцу *Дубина два* (2016) истог аутора. У свом путовању камионом у којем су скривена тела негде убијених жртава, јунак наилази на симболе Народноослободилачке антифашистичке борбе југословенских партизана у II светском рату, као што су разгледнице споменика НОБ-а и пример монументалне споменичке архитектуре посвећене првој бици партизанске војске на овом подручју. Тужна свадба са кафанском народном музиком појављује се као још један знаковити, пролазни догађај. Мотив очевог упаљача са угравираним датумом пресудне битке на Сутјесци 1943, у којој се борио на страни антифашизма, фигурира као ознака јунакове амбиваленције, али и као аутобиографски моменат самог Главонића и његовог сећања на сопственог оца и породицу. Млади аутостопер који бежи од бомбардовања у емиграцију додаје филму визуру разочарања и трансгенерацијске трауме омладине која ступа на историјску сцену разрушеног националног морала и идентитета. *Терети* задржава праволинијски, једноставан драматуршки оквир, заснивајући свој понајвише друштвени ангажман на одлуци о осуди свих злочина у овим ратовима, коју активно препушта самом гледаоцу.

Уметност у служби хуманости: *Ајка, Девојка, Граница*

Бриљантна *Ајка* (Русија/ Немачка/ Пољска/ Казахстан/ Кина, 2018) аутора Сергеја Дворцевоја (*Дан за хлеб, Рај, Тулиан*), смештена у данашњу Русију, показује положај илегалних радника имиграната, најсиромашнијих људи који живе у нељудским условима и опстају на улици у положају „горем од пса“. Млада Киргистанка (Самал Јесљамова) у овом свету одурне суровости напушта своје тек рођено дете у болници како би очајнички покушала да прикупи новац који дугује зеленашима, који је позајмила како би отворила своју кројачку радионицу, и то од бедно плаћених и нерегистрованих уличних послова. Сцена њеног наизглед неразумног и безосећајног бекства из породицишта наставља се у ужасну сцену шурења и черупања живине у необезбеђеном илегалном подруму. Исцрпљене раднице остају опљачкане и за ову минималну надницу од стране злог мизогиног предузимача. *Ајка* живи у прљавом и незамисливо пропалом колективном илегалном смештају, највероватније у згради

Сцена из филма *Крадљивци*, режија Хироказу Кореда

за рушење, са гомилом мушкараца и жена без папира, замењује чистачицу у ветеринарској болници за кућне љубимце и чисти снег, мучена тешким постпорођајним крварењем и отицањем дојки пуних млека, које измуза у чинију јер га не може дати своме чеду. Криминални зеленаши јој и у Москви улазе у траг, и она им уместо новца обећава сопствено дете. У последњим тренуцима филма, када узме сина из болнице, она бежи у ходник зграде, где плаче са вољеном бебом у наручју, ишчекујући своје целате. Бруталне метафоре поистовећења човека са животињом, документаристички стил и непосредан приступ камере која у ближим плановима и покрету прати акцију главне и других јунакиња изражавају краће критички став аутора према нехуманом положају ових жена и њиховој бездушној експлоатацији, који им ускраћују сваку људскост и право на физички опстанак и потомство.

Девојка (Белгија, Холандија, 2018) Лукаса Донта са изузетним визуелним рафинманом и елеганцијом (*Злајна камера* за Франка ван ден Едена у Кану 2018), те истанчаним осећањем за стања адолесцентне протагонисткиње, приступа деликатној и тешкој теми промене пола код деце. Рођена као дечак Виктор, млада и лепа Лара осећа се као жена и улази у медицинску процедуру промене пола упоредо са окаснелим уписом на најбољу балетску академију у земљи. Редитељ и косценариста Донт из

више углова осматра ову драму, показујући и поремећену психолошку динамику породице са одсутном мајком, у којој подржавајући али у сопственим емоцијама неснађени отац подиже Лару и њеног малог брата. Лара као да очајнички жели да замени жену и мајку у породици, што би могао бити један од психолошких подтекста њене операције, али сигурно не једини. Узнемиреност, чежња, страх и несигурност преовладавају у срцу ове талентоване, нежне и предобре тинејџерке, која бесомучно изводи балетске вежбе, пије инхибиторе пубертета и одлаже било који љубавни сусрет. Када психолошки више не може да издржи чекање операције, Лара себи врши покушај мутилације мушког полног органа, попут самоубиства, и завршава у болници. Користећи прецизни режијски реализам и принцип саосећања, филм се гнуша сваке осуде особа у овој ситуацији, док истовремено указује на отворено питање: да ли је савремено друштво пожурило да кризу идентитета младих, у културолошки и родно конфузној амбијенту одраслих, решава путем оваквих медицинских операција.

Граница (Шведска, Данска, 2018), вероватно најбољи филм ФАФ-а, јесте човечан био-хорор дубоке осећајности, који жели да еманципује међуљудске односе и врати их у оквире љубави и правде. Дивна прича о скромној јунакињи ружног изгледа, граничарки Тини (Ева Меландер) са грешком у једном хромозому, због које њухом распознаје све кључне емоције људи, у анализи идеје друштвене инфериорности функционише на више драмских нивоа, од хорора и бајке до политичког филма. *Граница* имплицитно критикује расизам као стару праксу, а експлицитно педофилију као нову праксу нечовечности. Тина током филма сусреће мушког партнера из своје биолошке врсте, који јој открива њихову праву природу: да припадају Троловима, које су људи готово истребили и чија је сексуалност другачија од људске. У потресној завршној сцени, у детињству усвојена Тина одлази на место необележених гробова припадника народа Тролова, некада затворених у психијатријске болнице у којима су масовно умирали, а где леже и њени родитељи. Гробље од низа камења може бити алузија како на бездушни третман душевних болесника у прошлости, тако и на Холокауст, истребљење америчких Индијанаца и друге геноциде. Фини натурализам камере и маске, те густа слика воде и растиња у близини Тинине куће, подвлаче идеју повратка природи и осећањима сваког живог бића, у које спада и природна потреба за наставком врсте

и заштитом младунаца, позивајући гледаоце на повратак искреној полној љубави и завршетак дискриминације било којих „других“. Сценарио *Границе* заснован је на истоименој краткој причи писца Џона Ајвиде Линдквиста из 2005. године; филм је режирао скандинавски редитељ иранског порекла Али Абаси.

**„Шоплифтери свих земаља, уједините се“:¹
*Крадљивци и Срећан као Лазаро***

О свом неформално усвојеном сину, дечаку ухваћеном у крађи воћа из самопослуге, јунак филма *Крадљивци* (Јапан 2018, режија Хироказу Кореда), овенчаног „Златном палмом“ у Кану ове године, каже: „Научио сам га да краде, јер нисам знао ништа друго; само томе сам умео да га научим.“ Ова наизглед питка и допадљива комедија, смештена у сиромашно окружење предграђа Токија, поред донекле романтичног приказа савременог сиромаштва и прекаријатских послова стриптиза и сличног, садржи и једну дубљу поруку. Чежња за емотивном и економском стабилношћу породице овде је изражена причом о илегалном усвајању деце од стране сиромаша са елементима криминалног заплета, као што су задржавање новца умрле баке „из сламарице“ и закопавање њеног леша у кућној баштици, за који ће се испоставити да није и једини. Срдачна фамилија што рођака, што усвојеника, парадоксално, постаје дом и емотивно уточиште девојчици коју туку њени психопатски родитељи, иако јој купују одећу, и напуштеном дечаку. Са смрћу баке и хватањем дечака-лопова ова анархично створена породица се распада. Друштвено пожељна биолошка породица практично више не постоји: заменило ју је отуђење и насиље у добростојећим срединама и беда као препрека породичној срећи код свих осталих.

Срећан као Лазаро (Италија/ Швајцарска Француска/ Немачка, 2018) ауторке Алисе Рорвахер на најбољи начин спаја левичарску идеју и праксу борбе за радничка права, укључујући и права сеоских надничара, са хришћанском народном традицијом и библијским предањем о „Лазаревом ускрснућу“. Градећи радњу у два временска оквира, у седамдесетим годинама

¹ Стих из истоимене песме (Стивена Патрика) Морисија и британске поп групе „The Smiths“, објављене 1987.

Сцена из филма *Срећан као Лазаро*, режија Алиса Рорвахер

прошлог века и у садашњем времену, филм приказује групу надничара као својеврсни народ или „племе“ које дели заједничку судбину, од кметова у ропском положају на заборављеној фарми бескрупулозне Маркизе до данашњих препродаваца отпада и ситних крадљиваца. Фигура младића Лазара, доброг човека који се као Светац након више деценија пробуди из мртвих, повезује ова времена и актере, градећи велелепно режирану алегорију експлоатације, патње и препорода који ће доћи.

**Жена, породица и рад – поглед изнутра:
*Један дан, Зайослена, ... као Варвари***

Група филмова на овогодишњем ФАФ-у бави се судбином жена у условима новог, бруталног светског капитализма. *Један дан* (Мађарска, 2018) Софије Зилаги приказује ситан пакао у којем се кува савремена патријархална породица: мајка и отац, на које је у неолибералној држави пао сав терет родитељства, не стају од јутра до мрака хранећи, скидајући, облачећи, развозећи и лечећи децу. Интелигентна и савесна Ана супротставља се ситуацији у којој се њена познаница дословце нуди њеном мужу, који се неправедно отуђује од Ане и превари је. Путем реалистичне демонстрације „прегоревана“ актерке, филм нуди анализу озбиљног друштвеног проблема угрожености савремене породице са децом и посебно запослене жене и

мајке, достижући необичан фуриозни темпо и низове ближих и америкен планова у приказу непрестаног рада у бризи око деце, који се много чешће виђа у неким другим филмовима, жанра криминала или акције.

Грчки филм *Зайослена* показује патријархалну домаћицу, ропкињу кућних послова, која упознаје свет рада, чиме окуси укус слободе и постаје пунокрвно људско биће: то непроцењиво искуство чини да она ни по коју цену не жели да изгуби свој посао. Од туђаве жене скромних способности ова обична супруга постаје продорна и узорна радница, те уместо супруга који је отпуштен са посла почиње у кућу да доноси новац. Сусрет са светом уживања и женствене моде дат је као вињета у којој јунакиња по први пут у животу испробава елегантну и секси, црвену вечерњу хаљину, коју би могла да купи себи. Израз усхићења, у којем жена престаје да буде роб и постаје личност, који се појави на њеном лицу када схвати да је научила да користи возило-чистач у тржном центру, не може се ни са чим упоредити. Филм показује политички, историјски и економски процес за који нису криви ни жене ни мушкарци, у којем је свака зарада тешка и нужна. Док се супруг удаљава од ње, жена креће путем неизвесности и самоће и у свом интимном животу: њено освешћивање ипак је немогуће зауставити, иако има тешку цену.

Образована и осећајна глумица и редитељка Маријана Марин (Јоана Јакоб) подухвата се режије антифашистичке уличне представе, како би протествовала против јавне негације ужасног унутарнационалног Холокауста у Румунији у II светском рату, у којем је током прве три године рата зверски убијено чак 380.000 Јевреја. Ово је садржај најновијег филма Раду Јудеа, *Не занима ме да ли ћемо се ујисајти у историју као Варвари*² (Румунија/ Чешка/ Француска/ Бугарска/ Немачка, 2018), који се и у свом претходном документарно-архивском филму *Мртва нација* (2017) ангажује у погледу разоткривања и признавања ове недовољно исписане, мрачне стране новије румунске историје. Динамична режија у документаристичком маниру наликује стилу постдрамског театра. Будући да се ангажује на страни непријатних истина и антифашизма, Маријана је изложена одбацивању од стране сарадника, али и свог

² Речи изговорене на састанку Савета министара лета 1941, након чега је од стране румунске војске извршен масакр над Јеврејима у Одеси и настављен њихов погром у земљи.

интимног партнера, богатог пилота који већ има сопствену породицу. Када она остане у другом стању, партнер од ње брутално захтева да се реши трудноће. Доводећи у везу фашизам и мизогинију, те тешкоће добре и паметне жене да одбрани своју независност и оствари право на потомство, аутор се критички ангажује с циљем укидања лицемерја и остваривања праведнијег друштва.

Песма Живојина Павловића и други програми ФАФ-а 2018.

ФАФ је и ове године приказао селекцију ангажованог и експерименталног филма левог политичког опредељења под називом „Изузетна банда“ („Bande à part“), у којој је као најбољи награђен *Људи са језера* (Швајцарска, 2018) чувеног редитеља Жан-Мари Штрауба, који је са супругом Данијел Уије режирао више антологијских остварења (*Хроника Ане Мајдалене Бах*, *Класни односи*, *Часови историје*, *Сицилија* и др.). Додатни програми били су и избор кратких филмова из региона, под називом „Храбри Балкан“, пројекција ТВ-филма *Песма* (1974) у шест епизода, омаж поводом двадесет година од смрти нашег истакнутог редитеља Живојина Павловића (1933 – 1998), и ретроспективе Жака Ривета (1928 – 2016) и Желимира Жилника, овогодишњег лауреата Награде ФАФ-а за животно дело. Награда професора Владе Петрића, заслужног теоретичара филма, за најсинематичнију секвенцу додељена је филму *Сликовница* (Швајцарска/Француска, 2018) Жан-Лик Годара, чија је сарадница на овом филму, продуценткиња, теоретичарка и филмски археолог Никол Бренез, била гошћа овогодишњег ФАФ-а.